

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.236.032
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
(01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента кафедри правознавства Поліського національного університету Стрільчука Віталія Ананійовича на дисертацію Саркісяна Ваге Мартіковича на тему «Конституційно-правові засади громадського контролю за виборами в Україні», представлену на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Дисертаційне дослідження В. М. Саркісяна присвячене досить актуальній як з точки зору науки конституційного права, так і практики конституційного будівництва тематиці – конституційно-правовим засадам громадського контролю за виборами в Україні.

Вибори як одна із невід’ємних форм безпосередньої демократії, один із архіважливих способів реалізації народного волевиявлення є фундаментальним атрибутом сучасного демократичного суспільства та держави. Через інститут виборів, які відбуваються на загальнодержавному та місцевому рівнях з чітко регламентованою в Основному Законі періодичністю народ формує кількісний склад представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, обирає бажаних кандидатів на ключові посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування відповідно. Саме вибори, поряд із легітимністю, забезпечують наступність та змінність публічної влади, сприяють оновленню політичної кон’юнктури, яка відповідає суспільним прагненням та очікуванням. Фактично, вибори стають запорукою стабільного, демократичного та прогресивного розвитку суспільства, публічно-владних інституцій та держави в цілому.

Водночас, вказаний інститут безпосередньої демократії практично завжди виступає в ролі індикатора рівня демократичності, який показує, наскільки те ж таки суспільство, а також публічно-владні інституції та їх

представники дійсно шанують народний суверенітет, принципи народовладдя, фундаментальні цінності демократії. Забезпечення транспарентності виборчого процесу – це своєрідний екзамен, який періодично складає держава не тільки перед своїм народом, але і перед міжнародною спільнотою, увага якої завжди прикута до виборів, які відбуваються в країні. Зокрема наскільки вони відповідають фундаментальним принципам демократії та міжнародним стандартам виборчого права, наскільки гарантується їх прозорість, відкритість та гласність, а отже і достовірність отриманих результатів.

Розширення та вдосконалення форм та способів залучення громадськості до процесів розроблення, обговорення та прийняття важливих публічно-владних рішень загальнодержавного та місцевого значення є не тільки ознакою становлення та розвитку партисипаторної демократії, активізацією процесу інклюзії (включення) громадськості в управлінські публічно-владні механізми функціонування державної та муніципальної влади, але і сучасним трендом країн усталеної демократії. При цьому потрібно розуміти, що не менш важливе значення повинна відігравати громадськість, власне через громадський контроль, також і на етапах формування виборних представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, при обранні Президента України, сільських, селищних, міських голів.

Адже через відповідний контроль не тільки посилюються гарантії дотримання суб'єктами виборчого процесу положень виборчого законодавства, закріплених нормами міжнародного права виборчих стандартів та принципів, але й стає тіснішим взаємозв'язок між публічною владою та громадянським суспільством, тим самим покращується їх взаємна довіра, зменшується рівень суспільної інертності та байдужості до політико-правових процесів, що відбуваються в державі.

Окремі аспекти становлення, функціонування та розвитку системи громадського контролю неодноразово ставали предметом наукових досліджень вчених правознавців різного галузевого спрямування. Фрагментарно вказана тематика аналізувалася і на рівні конституційно-

правової доктрини, в тому числі й у контексті виборчого процесу. Проте, увага дослідників переважно була спрямована на особливості та проблематику правового регулювання форм та способів громадського контролю в частині процесу фінансування загальнонаціональних та місцевих виборів.

У роботі В. М. Саркісяна фактично вперше в Україні на дисертаційному рівні проведено комплексне дослідження конституційно-правових засад громадського контролю за виборами в Україні. Зокрема сформовано та представлено його теоретико-методологічну основу, висвітлено відповідний позитивно апробований зарубіжний досвід, а також ґрунтовно та цілісно досліджено безпосередньо вітчизняний досвід конституційно-правового регулювання громадського контролю за виборами.

У зв'язку з цим можна зробити висновок про обґрунтованість та безумовну актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної В. М. Саркісяном.

З урахуванням вдало поставлених задач В. М. Саркісяном сформульовані об'єкт і предмет дослідження. Так, об'єктом дисертаційного дослідження автор цілком слушно визначає суспільні відносини у сфері здійснення громадського контролю за виборами в Україні. Предмет дисертаційного дослідження складають безпосередньо конституційно-правові засади громадського контролю за виборами в Україні.

Такий комплексний підхід надав В. М. Саркісяну можливість чітко визначити завдання дослідження та реалізувати їх згідно з планом запропонованої дисертаційної роботи, отримати системні висновки при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення як для конституційно-правової науки, так і практики сучасного вітчизняного державотворення і правотворення, організації та проведення виборів в Україні.

Вдалим компонентом дисертаційної роботи В. М. Саркісяна варто вважати і запроповану дисертантом методологію дослідження проблем, пов'язаних із здійсненням наукового аналізу теоретичних, нормативно-правових, зокрема конституційно-правових засад громадського контролю за

виборами в Україні. Застосований в процесі проведення дисертаційного дослідження методологічний інструментарій надав автору можливість отримати обґрунтовані та системні висновки при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень.

Так, застосування методу діалектичної логіки, а також лінгвістичного методу сприяли формуванню авторського розуміння дефінітивного визначення термінологічної зв'язки громадського контролю за виборами в Україні. Застосування порівняльно-правового методу, правил та рекомендацій компаративістики дозволило здійснити характеристику міжнародних стандартів громадського контролю за виборами, цілісно та всесторонньо проаналізувати відповідний зарубіжний досвід. Метод класифікації дозволив встановити та запропонувати типологію громадського контролю за виборами в сучасному конституційно-правовому досвіді. Використання історико-правового та формально-юридичного методів надало змогу дослідити динаміку розвитку та фактичний стан конституційно-правового регулювання предмету пропонованого дослідження. Методи аналізу й узагальнення сприяли з'ясуванню ролі громадського контролю за виборами у протидії порушенням національного виборчого законодавства. Вдало підібраний та доречно застосований інституційний метод забезпечив розкриття конституційно-правові засади здійснення громадського контролю за діяльністю Національної поліції під час проведення виборів в Україні. У свою чергу, методи прогнозування та моделювання надали можливість виробити пропозиції щодо вдосконалення чинного конституційного законодавства, існуючої виборчої практики в частині подальшої регламентації питань громадського контролю під час проведення загальнодержавних та місцевих виборів в Україні.

Підготовлена В. М. Саркісяном дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура дисертаційної роботи дозволяє стверджувати про комплексність та системність проведеного автором дослідження. Вона, безперечно, є цілісною та логічно послідовною,

цілком відображає загальне бачення піднятої в дисертаційному дослідженні проблематики.

Так, розділ 1 «Теоретичні та методологічні підходи до дослідження конституційно-правових засад громадського контролю за виборами» складається із трьох підрозділів в межах яких розкриваються теоретичні та методологічні аспекти громадського контролю за виборами в Україні, а також аналізуються сутнісно-змістове наповнення та формується на цій основі відповідне авторське визначення поняття громадського контролю за виборами в Україні.

Дійсно, контроль за виборами може бути ефективним лише за умови, якщо він буде здійснюватися незалежним стороннім суб'єктом, зокрема громадянським суспільством по відношенню до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які залученні до забезпечення підготовки та проведення виборів. Поза сумнівом, відсутність або низький рівень громадського контролю за виборами, гіпертрофований державний контроль у виборчому процесі, зрештою, призводять до фальсифікації результатів виборів та значно сприяє узурпації влади. При цьому дисертант цілком справедливо зауважує, що об'єктом громадського контролю за виборами є не лише діяльність органів публічної влади, які забезпечують підготовку та проведення вільних, справедливих та демократичних виборів, а також діяльність громадських організацій, засобів масової інформації, соціальних служб, кандидатів та політичних партій як невід'ємною частиною громадського контролю за виборами. Здійснення такого контролю спрямоване передусім на те, щоб вищезазначені суб'єкти не використовувалися для перешкоджання виборцям вільно та в демократичний спосіб здійснювати своє волевиявлення на виборах шляхом вчинення під час підготовки та проведення виборів різного роду маніпулятивних та протиправних дій (с. 35).

Позитивної оцінки та підтримки заслуговує робота дисертанта над формулюванням та розкриттям змісту системи критеріїв, які відіграють істотний вплив на якісну складову та функціональне спрямування громадського контролю за виборами, фактично є запорукою якості

відповідного контролю. До таких критеріїв В. М. Саркісян відносить: 1. Авторитет та репутацію особи або установи, які здійснювали громадський контроль за виборами; 2. Політичну нейтральність особи або установи, які здійснювали вказаний громадський контроль; 3. Зрозумілу методологію здійснення того чи іншого виду громадського контролю за виборами та оприлюднення для загалу основних даних, на підставі яких були отримані певні результати; 4. Підтвердженість отриманих результатів громадського контролю за виборами певними доказами та/або іншими джерелами, у тому числі й даними державних контрольних-наглядових та правоохоронних органів (с. 37-40).

На особливу увагу заслуговує сформульоване дисертантом визначення поняття громадського контролю за виборами в Україні (с. 76). При цьому слід позитивно відзначити цілком правильний з методологічної точки зору підхід автора до розкриття сутності та змісту вказаної дефініції, яка має складну конструкцію, становлячи собою термінологічну зв'язку. Адже дійсно важливо попередньо проаналізувати зміст термінів «громадський» (с. 61), «контроль» (с. 62), «громадський контроль» (с. 63) та «вибори в Україні», які у своїй сукупності утворюють конструкцію поняття «громадський контроль за виборами в Україні». Такий підхід дає підстави претендувати запропонованому авторському визначенню на змістовність, всебічність та об'єктивність.

Розділ 2 «Міжнародний та зарубіжний досвід громадського контролю за виборами» у своїй структурі містить три підрозділи, в яких автор досліджує питання міжнародних стандартів громадського контролю за виборами, зарубіжний досвід правової регламентації та особливостей використання вказаного контролю у виборчому процесі, а також на основі теоретико-прикладних аспектів конституційно-правової дійсності пропонує типологію громадського контролю за виборами.

Аналіз низки міжнародних актів як загальнообов'язкового, так і рекомендаційного характеру дозволив дисертанту виокремити міжнародні стандарти громадського контролю безпосередньо за виборами (с. 83-90). З

огляду на їх змістовне наповнення можемо констатувати вдалу спробу автора продемонструвати їх взаємозв'язок та системний характер.

Також значний теоретико-прикладний потенціал має запропонована автором типологія громадського контролю за виборами, яка є складною класифікацією, що ґрунтується на різних критеріях (с. 134-148). Складність запропонованої класифікації детермінована досить динамічним та багатоаспектним характером як самого громадського контролю, так і виборів, за якими та в межах яких він безпосередньо проводиться. При цьому, серед низки достатньо вдало сформульованих критеріїв оригінальністю варто відзначити так званий критерій «справжності», згідно якого громадський контроль за виборами поділяється на реальний та фіктивний (с. 146-147).

У свою чергу, в *Розділі 3 «Український досвід громадського контролю за виборами»* складається із трьох підрозділів, в межах яких дисертант досліджує стан конституційно-правового регулювання громадського контролю за виборами в Україні, роль громадського контролю за виборами у протидії порушенням виборчого законодавства України, а також конституційно-правові засади здійснення громадського контролю за діяльністю Національної поліції під час проведення виборів в Україні.

Слушною та достатньо аргументованою є думка автора, що громадський контроль, який здійснюється з метою протидії порушенням виборчого законодавства, в жодному разі не підміняє діяльність правоохоронних органів у відповідній сфері, а навпаки сприяє доповню та посиленню правоохоронної функції держави щодо протидії вчиненню порушень виборчого законодавства України. Адже дійсно, такого роду взаємодія громадськості та правоохоронних органів має вибудовуватися на засадах партнерства та співпраці, уникаючи конфронтації чи протистояння (с. 208).

Про системний характер дослідження питання ролі громадського контролю за виборами у протидії порушенням національного виборчого законодавства свідчить пропозиція автора виокремити три важливих функції, які виконує в даному аспекті громадський контроль за виборами, а також розкриття та аналіз їх змістовного наповнення. Так, до таких функцій

дисертант відносить: 1). Попереджувальну функцію, яка виконує роль стримуючого фактору до вчинення різного роду порушень виборчого законодавства; 2). Викривальну функція, яка полягає у тому, що завдяки громадському контролю за виборами виявляється значна кількість вчинених адміністративних, кримінальних та інших правопорушень виборчого законодавства України, які не були задокументовані правоохоронними органами; 3). Наглядову функцію, яка, як зазначає дисертант, проявляється через пильну увагу громадськості до стану та результатів притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення, або розслідування скоєних кримінальних правопорушень виборчого законодавства України, висвітлення цього процесу в засобах масової інформації та соціальних мережах, тим самим позитивно впливає на діяльність правоохоронних органів, адже стимулює їх більш сумлінно та відповідально підходити до виконання своїх повноважень (с. 179-180).

Також схвальної оцінки заслуговує спроба В. М. Саркіяна виділити та проаналізувати низку цілей, на досягнення яких безпосередньо спрямований громадський контроль за діяльністю Національної поліції під час проведення виборів в Україні (с. 188-189).

У пропонованому дисертаційному дослідженні наявні й інші, не менш значущі та одночасно оригінальні й новаторські висновки та пропозиції, що свідчать про вдалу авторську постановку мети та завдань, спрямованих на її досягнення. Запропоновані висновки є достатньо аргументованими. Наявною є логічна послідовність дисертаційного дослідження, прослідковується застосування В. М. Саркіяном в процесі дослідницької роботи принципу викладу матеріалу від загального до конкретного.

Також про високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження свідчать ряд факторів, зокрема в ході написання роботи автором опрацьовано значну кількість наукових праць з досліджуваної тематики, використано великий масив джерел нормативно-правового змісту, тим самим

сформульовані дисертантом у висновках положення безперечно є достатньо обґрунтованими, базуються на значному емпіричному матеріалі.

Дисертація має завершений характер та пройшла належну апробацію, підтвердженням чому є той факт, що отримані автором в ході дисертаційного дослідження основні наукові положення, висновки та рекомендації повною мірою репрезентовано у 14 наукових працях, з яких: у 5 статтях у фахових наукових виданнях України з юридичних наук; у 1 статті у науковому юридичному періодичному виданні зарубіжної держави, а також у 8 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях, загальнонаціональному юридичному форумі та всеукраїнському науково-практичному семінарі.

Аналіз та об'єктивна оцінка змісту дисертації дозволили констатувати відсутність текстових запозичень без посилання на джерело (плагіат). Тобто, дисертантом дотримано загальновизнані стандарти та вимоги академічної доброчесності.

Водночас, як і будь-якому іншому дисертаційному дослідженні, у роботі В. М. Саркіяна містяться окремі положення, що мають дискусійний характер та які можуть стати підґрунтям для виокремлення деяких побажань чи запитань до автора, зокрема:

1. В цілому, позитивно оцінюючи здійснений автором дисертаційного дослідження ґрунтовний, комплексний аналіз значної кількості міжнародних документів та виокремлення на їх основі ключових міжнародних стандартів громадського контролю за виборами, вважаємо, що дисертанту в межах досліджуваного питання більше уваги варто було б приділити також аналізу сучасного стану, а також наслідків та перспектив імплементації відповідних міжнародних стандартів безпосередньо в Україні.

2. Практика виборчих кампаній більшості європейських держав, як власне й України, свідчить про все меншу активність виборців, їх свідоме ухилення від участі у виборах, небажання приймати участь в управлінні державними справами, інертність та байдужість до політичних процесів, що відбуваються в країні. Фактично, йдеться про поширення такого негативного

явища як абсентеїзм, що є однією із найістотніших проблем сучасної демократії та власне виборів, як однієї із її форм. З огляду на це, цікавим було б почути думку дисертанта, чи має місце діалектика взаємозв'язку та взаємодії між явищем абсентеїзму та активністю суб'єктів, які можуть здійснювати громадський контроль за виборами в Україні? У дисертації, на жаль, ця проблематика залишилася поза увагою авторського дослідження.

3. Розкриваючи питання типології громадського контролю за виборами, у підрозділі 2.3 на с. 140, автор зазначає, що громадський контроль за місцевими виборами здійснюється під час проведення виборів до «представницьких органів місцевого управління та самоврядування». Зауважимо, що застосування такої термінології не є властивим чинному законодавству, адже Конституція України, законодавство про місцеве самоврядування, як власне і виборче законодавство України вказаного формулювання не використовує, натомість застосовується категорія «органи місцевого самоврядування та їх посадові особи». З огляду на це, хотілося б почути від дисертанта, який зміст він вкладає в поняття «представницькі органи місцевого управління та самоврядування»?

Однак, наведені зауваження та побажання є дискусійними та рекомендаційними, не заперечують наукової значущості дисертаційного дослідження В. М. Саркіяна і в цілому не впливають на загальну високу позитивну оцінку пропонованої до захисту роботи.

Зважаючи на актуальність, ступінь новизни, обґрунтованість, достовірність та науково-практичну значущість отриманих в ході пропонованого до захисту дисертаційного дослідження висновків, а також з огляду на оформлення, дисертація В. М. Саркіяна на тему «Конституційно-правові засади громадського контролю за виборами в Україні» відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць відповідного характеру та положенням Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 та Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 (із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 року № 608), а автор дисертації – Саркісян Ваге Мартікович за результатами і на підставі захисту у встановленому порядку заслуговує на присудження йому освітньо-наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правознавства Поліського
національного університету

В. А. Стрільчук

« 27 » січня 2022 року

